

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֶמְדַּת יָמִימִים HEMDAT YAMIM

מסעי תשע"ד

פרשת שבוע

שְׁתֵּים כָּעוֹת עֲשֵׂה עִמִּי וּמָה הַתִּיקוֹן?

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

בשבת הקרובה יקראו בבתי הכנסת את נבואתו הראשונה של ירמיהו. בנבואה - תוכחה זו, המופיעה מיד אחרי נבואת ההקדשה, מוכיח ירמיהו את העם ומנהיגיו בשני מישורים:

"כִּי שְׁתֵּים כָּעוֹת עֲשֵׂה עִמִּי אֲתִי עֲזְבוּ מִקֹּדֶר מִיָּם חַיִּים לְחַצְב־לֶהֱם בְּאֵרוֹת בְּאֵרֹת נְשָׁפְרִים אֲשֶׁר לֹא יָכְלוּ הַקָּיִם" (ירמיהו ב' ג).

ננסה להסביר לאיזה שני תחומים רומז ירמיהו בביקורתו הקשה.

שני החטאים, העזיבה והבגידה, המכונים בהפטרה "זנות" במובן היותר קשה של הביטוי - בניאוף של אשת איש, עד כדי העלאת השאלה בדבר אפשרות החזרה והתיקון. ירמיהו מפרש את שיחתו בפסוק הבא:

"לֹאמֹר הֲנִי יִשְׁלַח אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִלְכָה מֵאִתּוֹ וְהִיָּתָה לְאִישׁ אַחֵר הַיָּשׁוּב אֵלָיָה עוֹד הֲלוֹא תִּנּוֹף תִּתְּנֶנָּה הָאֶרֶץ הַזֹּאת וְנָתַתְּ הָעַיִם רַבִּים וְשׁוֹב אֵלַי נָאִם יְקֻנֶּךָ" (שם, ג א).

חטא חמור זה, המחניף את הארץ, יכול לגרום למצב של מעוות לא יוכל לתקון, ח"ו. לניאוף יש שתי משמעויות: העזיבה של האיש שאתו נכרתה ברית לחיים והבגידה עם איש זר.

ננסה לזהות מה בהתנהגות העם מוגדר כעזיבה ומה מוגדר כבגידה.

עיון בתוכנה של הנבואה מגלה כי עזיבת ד' באה לידי ביטוי דווקא בשחיתות החברתית. וז"ל הנביא:

"גַּם כַּכְּנִיף נִמְצְאוּ דָם נִפְשׁוֹת אֲבִיּוֹנִים נְקִיִּים לֹא בְּמִחְתָּרֶת מְצָאֲתֵימָּה כִּי עַל כָּל אֶלֶה" (שם, ב' לד).

פשט הדברים הוא, תוכחה על דם נקיים וכנראה רומז להתעמרות של החזקים בשכבות החלשות. לכך מתווספת פגיעה בנביאים: "אֶכְלָה חֶרְפְּכֶם וְנְבִיאֵיכֶם" שכנראה ניסו, כדרכם בכל הדורות, להגן על החלשים (שם, שם ל, אומנם בדרש, כגון בשבת לב ע"ב, מצינו שמדובר בתוכחה על מצוות ציצית ומזוזה, אך אין בכוחו של הדרש לדחות את הפשט ולהחליפו).

הבגידה באה לידי ביטוי בשתי תופעות מקבילות.

הראשונה, עבודת אלילים במובן הכי פשוט שלה:

"אֲמַרְיִם לַעֲזֹב אֲבִי אֶתָּה וְלָאֲבֹן אֶתְּ לְדַתְנֹנִי... כִּי מִסְפַּר עֲרִיב הָיוּ אֲלֵהֶיךָ יְהוּדָה".

השניה, שיש בה משום חידוש גדול, הוא בהחלת המושג בגידה וזנות גם על ההישענות על עמים זרים וצבאות זרים. וז"ל הנביא:

"וְעַתָּה מַה לָּךְ לְדַרְכֵּךְ מִצְרַיִם לְשִׁתּוֹת מִי שְׁחֹר וּמָה לָּךְ לְדַרְכֵּךְ אֲשׁוּר לְשִׁתּוֹת מִי נָהָר... גַּם מִמְצָרַיִם תְּבוֹשִׁי כְּאֲשֶׁר בְּשֵׁת מְאֹשׁוּר: גַּם מֵאֵת זֶה תִּצְאֵי וְיָבִינְךָ עַל רֹאשְׁךָ כִּי מָאֵס יְקֻנֶּךָ בְּמִבְטַחֲךָ וְלֹא תִצְלַיְחִי לָהֶם" (שם יח, לו-לז).

בדיקה לאורך כל ספר ירמיהו, תגלה כי פעמים רבות מכנה הנביא את ההישענות על מעצמות זרות - "זנות". הישענות זו הייתה כרוכה גם בהשתעבדות רוחנית ובהערצת הכח שגילמו האימפריות, זאת תחת האמונה כי הביטחון בקב"ה וההליכה בדבריו, הם אלה שמבטיחים את העתיד.

הבנת דברי הנביא בדרך זו, גם לאחר ימי עזרא ו"הריגת" יצר הרע של עבודה זרה, הופכת את הנבואה לעכשווית ורלוונטית גם בימנו אלה.

בשבועות האחרונים נמצאת מדינת ישראל תחת מתקפת טרור עזה. צריך לזכור כי בחסדי שמים הצליחה מדינת ישראל לפתח טכנולוגיה מצילת חיים, ממש בגדר נס גלוי.

האחדות שהחלה עם חטיפתם של הנערים, חייבת להוביל את מנהיגיו הרוחניים של הציבור, לתיקונים רוחניים של כלל הציבור ברוח תוכחת הנביא, תיקון חברתי ב"בין אדם לחברו" ועזרה משמעותית יותר דווקא לחלשים.

משפחת "ארץ חמדה" שולחת תנחומים מקרב לב למשפחות הנופלים על קידוש השם והגנת העם והארץ ושולחת ברכת רפואה שלימה לכל הפצועים. יהי רצון שיתקיימו בנו במלואם דברי הכתוב:

"בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַם יְקֻנֶּךָ נְדַחֵי יִשְׂרָאֵל יִכְנָס: הָרַפָּא לְשׁבוּרֵי לֵב וּמְחַבְּשֵׁי לְעַצְבוֹתָם" (תהלים קמ"ז ב-ג)

אנו תפילה לפני הקב"ה "וְיִשְׁלַח אֹרֶךְ נְאֻמְתְּךָ לְרֹאשִׁיךָ, שְׁרִיָּה וְיִוְעָצֶיךָ" של מדינתנו, הרבה חסדיך עמנו ושומר על חיילי צה"ל וכוחות הביטחון, המחריפים נפשם במלחמת מצווה - הצלת ישראל מיד צר, ואת הציבור כולו מכל צרה וצוקה, נגע ומחלה.

לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג ז"ל	לע"נ ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל	לע"נ מרת סוזי (שרה) ונגרובסקי ע"ה נלב"ע י' בתמוז תשע"ד	לע"נ הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן ז"ל נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד	לע"נ הרב אשר וסרטייל ז"ל נלב"ע ט' בכסלו תשס"ט
---	---	---	--	--

לע"נ מר שמואל שמש ז"ל, חבר הנהלת 'ארץ חמדה', נלב"ע י"ח בסיוון תשע"ד

ERETZ HEMDAH
2 Brurya St. P.O.B 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה ע"ר
רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

Email: info@eretzhemdah.org web-site: www.eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת הדף היומי

האם ניתן לקרוא מגילה מתוך תנ"ך מודפס או מגויל?

הרב עקיבא כהנא

הגמרא במגילה (דף יט ע"א) מביאה את המימרא של שמואל ור' יוחנן שאדם שקורא במגילה שכתובה בין הכתובים, כלומר, מגילה שאינה כתובה לבדה על הקלף, אלא שאתה יש עוד מגילות נוספות שכתובות יחד אתה. יחד עם זאת כותבת הגמרא בשם רבא, שאם דפי המגילה עצמה רחבים, או צרים משאר המגילות, כך שיש היכר שזו מגילה מיוחדת, ניתן לקרוא ממגילה כזו. **בהמשך (יט ע"ב)** הגמרא כותבת כי כל האיסור הוא רק בקריאה בציבור אבל בקריאה פרטית אין איסור לקרוא ממגילה שכתובה בין מגילות אחרות.

א. מהו ההבדל בין ציבור ליחיד?

רש"י (ד"ה לא יצא) מפרש שהטעם הוא משום שצריך "אגרת לעצמה, דמיפרסם ניסא טפי. דכי קוראה בין הכתובים נראה כקורא במקרא". **הר"ן (שם בחידושו) כתב** שהסיבה שביחיד קוראים במגילה כזו ובציבור לא, היא משום שאין זה כבוד ציבור לקרוא באופן כזה, אבל בדיעבד הקריאה מועילה, מכיוון שהטעם הוא משום כבוד ציבור.

טורי אבן (יט ע"ב ד"ה ומחו) מקשה על פירוש רש"י ג' קושיות: א. איך יתכן שציבור חמור מיחיד? **ב.** למה לא נוכל להחשיב את הציבור ככמה יחידים ולהכשיר את הקריאה במגילה הזו? **ג.** אם החסרון הוא פרסומי ניסא, אז איך אם הוספנו עוד חסרון ב'פרסומי ניסא', וקראנו רק ביחיד הכשרנו את הקריאה? **לכן הוא מסיק** שמדובר בקריאת מגילה שלא בזמנה, ובה לפי דברי הגמרא במגילה (ה ע"א) ניתן לקרוא רק במניין, ובה אם קרא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא כלל כיון שאין המגילה מתאימה לקריאה בציבור. אך אם יקרא את המגילה בזמנה, יצא ידי חובה.

אמנם כתר המלך (על רמב"ם הלכות מגילה ב, ח וכן השפת אמת (מגילה יח ע"ב)) מבאר שטעם רש"י הוא כפי שנאמר **בירושלמי (ב, ד)** ש"אם היתה כתובה חומשין, אין קוראין בה ברבים. אמר ר' תנחומא: מפני הדיוטות". **ומבאר אורחות חיים (מגילה ופורים)** שעמי הארץ יחשבו שהחזן קורא הפטרה, ולא יהיה פרסום הנס באותה הקריאה. **ולפי זה מבואר** שאין חשש שאדם יחיד שקורא במגילה כזו, אנשים יטעו בו שקורא הפטרה, כי אדם יחיד אינו קורא הפטרה. לכן חשש זה קיים רק בציבור ולא ביחיד.

טור מביא בשם בעל העיטור (מגילה קי) שמה שכתוב בגמרא שבציבור אין קוראים במגילה כזו, הכוונה למקום הציבור כלומר בבית הכנסת, אבל ציבור שהתכנסו בבית פרטי יכולים לקרוא ממגילה שכתובה בין הכתובים. **פרי חדש (ח) מקשה** שבציבור שנמצאים בבית פרטי גם יש צורך ב'פרסומי ניסא', ואם כן תמוה מדוע ניתן לקרוא באופן כזה ממגילה הכתובה בין הכתובים? **אמנם גם בשיטתו ניתן לבאר** באופן דומה, שהחשש הוא מפני הדיוטות, ולכן הוא קיים רק בבית הכנסת, ולא במקומות פרטיים, שהתכנסו לשם קריאת המגילה באופן מיוחד, שם אין לחשוש שיחשבו חלק מהציבור שקוראים כעת הפטרה ולא מגילה.

ב. האם ניתן לקרוא מגילה מתנ"ך?

רש"י ועוד ראשונים רבים כותבים שאף שיוצאים ידי חובה במגילה שכתובה יחד עם מגילות נוספות, וודאי שהן כתובות על קלף ובדיו, ותפורות בגידין כהלכתן, כי אחרת לא יצא בסתם ספר שקורא בו. **וכותב מרדכי (מגילה תת) בשם צפנת פענח** (אחד הראשונים) שבספרי התנ"ך שלנו, לא יוצא ידי חובה אם קורא בהם מגילה.

אמנם הרוקח (הלכות פורים סימן רלו) כותב שאם אין באותו מקום מגילה כשירה "יקרא בחומש", ומדמה למה שכתוב בגמרא בסוכה (לא ע"ב) על בני הכרכין שם שהיו "מורישין לולביהן לבני בניהם, אף על פי שיבש פסול" ומזה נראה שאם אין ברירה מקיימים את המצווה בצורה של זכר למצווה. **אורחות חיים (הלכות מגילה ופורים וכן במחזור ויטרי (רמז) ובכל בו (מה)) כותב** שלמרות שאין לקרוא ממגילה הכתובה בין הכתובים. "אם הוא בכפר או הולך בשיירה, יכול לקרות בין בספר בין במגלה ויוצא ידי חובתו". מדברי האורחות חיים נראה שניתן לצאת במגילה גם כזאת שאינה עשויה כדיני מגילה בשעת הדחק, לפי דבריו פשוט שיברכו גם על הקריאה. ולא כרוקח שאומר שעושים על זה רק כזכר למצוות קריאת המגילה, ולדבריו יש להסתפק האם יברכו.

טור (תרצא) מביא את דעת הראשונים, וכותב שאם אין מגילה קוראים מחומש. **וכן פסק שו"ע (שם סעיף י ובבית יוסף)** והוסיף שאין מברכים על המגילה. **אמנם הב"ח (סעיף ד) כותב** שמברכים גם על מגילה כזו, וכדברי הראשונים שהובאו לעיל. **אלא שכותב** שכל זה בספר שלא מודפס משני הצדדים, אבל ספר שכתוב בו משני צדדי הגליון לא יוצאים בו ידי חובת מגילה, גם בשעת הדחק, וכן ספר שאינו כתוב בכתב יד, אלא מודפס אינו יוצא בו כלל גם בשעת הדחק. **אמנם הפרי מגדים (שם אשל אברהם סק"י) כותב** שבכל מקרה יש לקרוא את המגילה מהספר שקיים, על מנת שלא תשתכח תורת מגילה, וכפי שהובא לעיל כשאין לולב, שנוטלים לולב יבש למרות שהוא פסול.

סיכום: הגמרא כותבת שאין לקרוא במגילה שכתובה יחד עם כתובים אחרים, אבל יחיד יכול לקרוא במגילה כזו. הר"ן ביאר שהסיבה שלא קוראים בציבור היא משום כבוד הציבור. רש"י מבאר שזה משום שצריך בציבור פרסומי ניסא. הטורי אבן ביאר שרש"י מדבר באופן שחייבים ציבור לקריאה, אחרת לא מובן מדוע פסול בציבור יותר מיחיד. ואילו כתר המלך מבאר על פי הירושלמי שאכן יש חשש גדול יותר בציבור שיבינו לא נכון את קריאת המגילה. כך גם נראה מהעיטור שאומר שהחשש קיים רק כשקוראים בבית הכנסת ולא בבית פרטי.

מרדכי כותב שלא ניתן לקרוא במגילה שאינה עשויה מקלף, אמנם, האורחות חיים ועוד כותבים שבשעת הדחק ניתן לקרוא, ואולי אף לברך. אמנם כתב הב"ח שבימינו אין לקרוא בספר מודפס, ובייחוד לא אם מודפס משני צדדיו. אמנם הפרי מגדים כותב שבכל מקרה גם באופן זה אם זו המגילה היחידה שיש לאדם הוא יכול לקרוא בלי ברכה.

הרב יוני לביא, מנהל מוקד "חברים מקשיבים" לנוער [טל: 1599-5000-54 בכל ערב, ובאחר: makshivim.org.il]
ופעיל ב'לב אבות' - קו יעוץ להורי מתבגרים [טל': 02-9973232 ובאינטרנט levavot.org.il]

אז מה למדנו בבית הספר של החיים?

עבר פחות מחודש מאז שהחל החופש הגדול, אולם נדמה שדווקא בו הספיקו התלמידים במדינת ישראל ללמוד כמה מן השיעורים הטובים ביותר שקיבלו בשנים האחרונות.

מדוע?

אולי בגלל שהשיעורים הללו לא היו מן הספרים, אלא מן החיים.

בתוך שבועות ספורים עברנו שני אירועים מטלטלים.

הראשון היה חטיפת שלושת הנערים. במשך 18 יום השקיעה מדינה שלמה מאמצים עילאיים כדי לאתר אותם. השני הוא המערכה הגדולה מול הטרור החמאסי, שהחל ביו"ש, עברה לדרום והתפשט לרוב אזורי הארץ.

בזמן כתיבת שורות אלו המבצע טרם הסתיים, אך כבר עכשיו אפשר להצביע על כמה שיעורים גדולים שלמדנו כאן.

הראשון הוא שיעור בהיסטוריה.

אם רק לפני 70 שנה נרצחו שישה מיליון יהודים ועולם שלם עמד מנגד ולא נקף אצבע להצלתם, עתה נכתב לנגד עינינו פרק חדש ושונה בתכלית בהיסטוריה של עם ישראל. כאשר שלושה נערים יהודים נעלמים, מדינה שלמה מחפשת אחריהם והופכת עולמות להצלתם, וכאשר יישובים ישראלים מאוימים על ידי הטרור, צה"ל יוצא למערכה תקיפה ונחושה כדי להכות את האויב בעוצמה.

השני הוא שיעור באזרחות.

בשבועות הללו אנחנו מקבלים המחשה חיה למציאות בה **ערכו של כל יחיד מעמנו יקר וחשוב**; האימרה 'כל נפש מישראל היא עולם מלא', אינה משפט מן הספרים, אלא **האמת של החיים**. היא מתעצמת במיוחד כשאתה רואה את התנהלותו של הצד השני. בעוד אנחנו מגנים על ילדינו וחסים על ילדיהם, הם מנסים להרוג את ילדינו ומגנים על עצמם באמצעות ילדיהם. הימים האלו מעניקים לנו ולעולם כולו המחשה נוספת לפער התהומי בין תרבות של מוסר ושל צדק שהמוטו שלה הוא "ובחרת בחיים", לבין תרבות של הרג ושל אלימות החיה על חרבה וסוחרת בדם ובמוות, גם של ילדיה שלה.

השלישי הוא שיעור בגיאוגרפיה.

אם חשבנו שבין תל-אביב לשדרות מפרידים 90 ק"מ והדרך בין ירושלים לאשקלון אורכת 70 דקות, פתאום גילינו עד כמה הן קרובות וקשורות. האמת היא שהן היו כך כל הזמן, אלא שלא תמיד שמנו לב לזה...

הרביעי, הוא שיעור בחשבון.

אם עד היום ידענו לדקלם ש"שני יהודים – שלוש דעות", עכשיו נוכל להוסיף למשוואה צלע שלישית ומכריעה: "שני יהודים – שלוש דעות – אבל העיקר **לב אחד!**". את גילויי האחוה והערבות ההדדית המופלאים שראינו לאורך השבועות האחרונים כדאי שנזכור גם בזמנים של שיגרה ושל מחלוקת.

החמישי, וגם הוא חשוב, הוא שיעור בהתעמלות.

לא מעט אנשים הפתיעו את עצמם וגילו יכולות זינוק וריצה מרשימות. גם כאלו שלוקח להם לפחות שעה להתארגן כדי לצאת מהבית הצליחו לבצע יציאות בזק תוך 90 שניות.

השישי הוא שיעור בתנ"ך.

כולנו מכירים את סיפורי התנ"ך. גדלנו והתמלאנו השראה מסיפור חייו וגבורתו של עם ישראל לכל אורך ההיסטוריה. מתברר שהסיפור עוד לא נגמר. גם בדור הזה עומדים עלינו לכלותינו, ומלחמת הקיום של עם ישראל על אמונתו, ערכיו ועתידו, עדיין לא הסתיימה. אנחנו כותבים בימים אלו ממש את **הפרק הבא בתנ"ך**.

השביעי, ואולי לא האחרון, הוא שיעור באמונה.

תגידו את האמת, אם לפני כמה שבועות מישהו היה מספר לכם שגשם קטלני של 1500 טילים יחתוך את שמי ישראל בדרכו לזרוע הרס ודם באזורים צפופי אוכלוסייה, ובאורח פלאי כמעט כולם יפלו בשטחים פתוחים, והשאר ייורט ברובו בעודו באוויר ומספר הנפגעים יהיה מועט ביותר – האם הייתם מאמינים? ברור שלא! אין דברים כאלה בעולם. אם זה לא נקרא נס, אני לא יודע מהו נס. מתברר שמעל כיפת ברזל ישנה גם כיפת שמים, והישוב במרומים שומר על בניו ומגן עליהם. "לא תירא מפחד לילה, ומחץ יעוץ יומם... יפול מצידך אלף ורובה מימינך אליך לא ייגש... כי אתה ה' מחסי" (תהילים צא).

כשהתקבלה הבשורה המרה על הנערים החטופים, היו ששאלו בכאב: להיכן הלכו כל התפילות שלנו?! מה קרה עם כל הדמעות ופרקי התהילים?! האם עכשיו יש לנו אולי כיוון לתשובה?

בזמן ששורות אלו נכתבות המערכה טרם הושלמה, אבל הדברים הגדולים שזכינו לגלות בה, ילוו אותנו בעז"ה עוד הרבה זמן.

ר' יהושע בן ר' עקיבא ואשתו

בתלמוד ירושלמי (כתובות פרק ה הלכה ב) מובא מעשה בר' יהושע בנו של ר' עקיבא :
 "... אבל דברי חכמים - נושא אדם אשה ומתנה עמה על מנת שלא לזונה ולפרנסה. ולא עוד אלא שתהא זונתו ומפרנסתו ומלמדתו תורה. מעשה בר' יהושע בנו של ר' עקיבא שנשא אשה והתנה על מנת שלא לזון ושלא לפרנס ולא עוד אלא שתהא זונתו ומפרנסתו ומלמדתו תורה, וכיון שבאו שני רעבון וחלקו הנכסים ביניהן התחילה קובלת עליו לחכמי ישראל, אמר להן היא נאמנת עלי יותר מן הכל, אמרה להן בודאי כך התניתי עמו. - אין אחר קניין כלום."
 מדין התורה בשעת הנישואין מתחייב הבעל לזון ולפרנס את אשתו. לדברי חכמים זו זכות ממונית רגילה שניתן למחול עליה. ומסופר שר' יהושע בן ר' עקיבא התנה עם אשתו תנאי הפוך, שאדרבא היא זו שתזון ותפרנס אותו. בהמשך מסופר שכאשר הגיעו שנות רעב, ואשתו לא יכלה לעמוד עוד בקיום התנאי, ומן הראוי היה שר' יהושע יגמול לה על חסדה ויזון ויפרנס אותה – תחת זאת - ר' יהושע נפרד ממנה. אשתו נפגעה מן היחס שנראה כלא-הוגן, והיא קבלה עליו בפני חכמי ישראל. אולם ר' יהושע הזכיר את התנאי שהתנו ביניהם. וחכמים אמרו לה שהתנאי שלה מחייב אותה – אין אחר קנין כלום - ולכן ר' יהושע רשאי להיפרד ממנה.
 המעשה מעורר כמה שאלות: מה הרוויח ר' יהושע מהפירוד? האם הוא הלך ונשא אשה אחרת שפרנסה אותו? ואם כך עשה מדוע המעשה אינו ממשיך ומספר זאת? ואם לא הרוויח דבר מהפירוד, מדוע חשוב היה לו להיפרד מאשתו?

כדי להבין את עומק המעשה יש לעיין בלשון "מלמדתו תורה" - שאומרת דרשני!
 מצאנו לשון "מלמדו תורה", בלשון זכר, כמה פעמים אצל חז"ל¹, כמו בקידושין (דף לא, א) :
 "וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שהבן מתיירא מאביו יותר מאמו, מפני שמלמדו תורה."
 בלשון חז"ל הלשון "מלמדו תורה" מוזכרת בדרך כלל ביחס שבין האב לבן, והדבר מובן. האב הוא הבקיא בתורה, והוא זה שמלמד את שאר בני הבית את התורה. כמו כן מצאנו אותה במדרש תנחומא² ביחס שבין הקב"ה ומשה רבנו - שהקב"ה היה "מלמדו תורה"; ואף שם הדבר מובן שהרי הקב"ה גילה ולימד אותה למשה. מאידך הלשון "מלמדתו תורה" מופיעה בלשון חז"ל רק בסמוך למעשה זה. והדבר תמוה, והרי לא מדובר באדם מן השורה אלא בבנו של ר' עקיבא, וכי אשתו היתה בקיאה בתורה יותר ממנו?!

כדי לברר שאלה זו צריכים אנו להעמיק במקרה תמוה נוסף בר' יהושע בן ר' עקיבא, וכדלקמן.

מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב

במסכת ברכות (דף ח, א) מובא מנהג שהיו נוהגים בני ארץ ישראל לשאול את החתן לאחר חתונתו, וזו לשון הסוגיה בתרגום חופשי:

" יַעַל זֹאת וְתַפְלֵל כָּל חֲסִיד אֵלֶיךָ לְעַת מְצָא' (תהלים לב, ו). אמר ר' חנינא: 'לְעַת מְצָא' - זו אִשָּׁה שֵׁנָאמֵר: 'מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב' (משלי יח, כב). בארץ ישראל כאשר היה אדם נושא אשה היו אומרים לו כך: 'מָצָא או מוֹצָא? 'מָצָא' שכתוב 'מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב וַיִּפְקֶר רְצוֹן מִד' , 'מוֹצָא' שכתוב 'וּמוֹצָא אָנִי מִרַמְּתַי אֶת הָאִשָּׁה וְגו' (קהלת ז, כו). ר' נתן אומר: 'לְעַת מְצָא' - זו תורה, שנאמר: 'כִּי מָצָאִי מָצָא חַיִּים וְגו' (משלי ח, לה)."
 במדרש תהלים (בובר, נט) מצאנו מעשה בר' עקיבא ששאל את ר' יהושע בנו שאלה זו – 'מָצָא או מוֹצָא?'. וזו לשון המעשה בתרגום חופשי:

"מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב. אבל אשה רעה מרה ממנה. מעשה בבנו של ר' עקיבא שנשא אשה, מה עשה כיון שנכנסה עמו לחדר היה עומד כל הלילה וקורא בתורה ושונה בהגדות, אמר לה טלי לנו הנר והאירי לי, נטלה את הנר והאירה לו כל הלילה, והיתה עומדת לפניו ומאירה, והיה הספר פתוח והיתה מגלה לו אותו מתחילתו לסופו ומסופו לתחילתו, וכל הלילה היתה עומדת ומאירה לו עד שבא הבוקר, בבוקר קרב ר' עקיבא אליו, אמר לו 'מָצָא או מוֹצָא?'. אמר לו 'מָצָא'. הוי – 'מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב'."

מעשה זה מעורר תמיהה, חז"ל לימדונו (שבת דף לג, א) ש"הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה". וכי בנו של ר' עקיבא אינו יודע מה שהכל יודעים!! בנוסף לכך תמוה שמסופר שם - "והוה פתיחא ספרא וגלייה ליה מן רישא לסיפא ומן סיפא לרישא", שתרגומו הוא – "והיה הספר פתוח והיתה מגלה לו אותו מתחילתו לסופו ומסופו לתחילתו". כלומר, הכלה היתה בקיאה בצפונות הספר יותר מבנו של ר' עקיבא, והיא גילתה לו באותו לילה את הכוונות העמוקות של הספר. כיצד זכתה אשה זו לבקיאות והעמקה שבנו של ר' עקיבא – שיש להניח שלמד כבר תורה מרובה מאביו - עמל כעת לרכוש אותן?!

כדי להעמיק בכוונת המעשים בבנו של ר' עקיבא ובאשתו, יש להעמיק במעשה נוסף וכדלקמן.

אשתו של טורנוסרופוס הרשע

במאמר הקודם "[ר' עקיבא וקברו שבקיסרי](#)" הובא המעשה שמספר על מיתת ר' עקיבא בבית האסורים בלא שאיש ידע מכך, ושאליהו הנביא ויהושע הגרסי באו ונטלוהו וקברוהו. מעשה זה מובא במדרש אגדה (בובר, ויקרא כא) באופן הבא:
 "ומעשה היה בר' עקיבא שתפסוהו וחבשוהו בבית האסורים, והיה ר' יהושע הגרסי משמשו, פעם אחת יום הכיפורים היה ולקח רשות מר' עקיבא והלך לו לביתו, בא אליהו ז"ל ודפק על פתח הדלת, אמר לו מי אתה, אמר לו אליהו אני, אמר לו מה תרצה, אמר לו באתי להודיעך שר' עקיבא רבך מת, מיד הלכו שניהם כל הלילה עד שהגיעו לבית האסורים, ומצאו הפתח פתוח ורב האסורים ישן וכל העם ישנים, באותה שעה הגיע אליהו אצל הפתח ונפתח הפתח, נתחזק אליהו ונטפל בו, אמר לו ר' יהושע ולאן כהן אתה, אמר לו בני אין טומאה לצדיקים ולא לחכמים, וכשיצאו מבית האסורים באו המלאכים לקראתם, והיו אומרים צדקת ד' עשה והדרך מאירה לפניכם כזוהר הרקיע, כיון שהגיעו לאפריון של קיסר ירדו שלשה מדרגות³, ועלו שלשה מדרגות ומצאו מערה שהיה בה מטה וכסא ומנורה, נתנוהו על המטה והיו יוצאין. נשא ר' יהושע את

עיניו וראה מטה אחרת נאה הימנה, באו לצאת ולא היה ר' יהושע מבקש לצאת, אמר לו (ר' יהושע הגרסי לאליהו) ר' לא אצא מכאן עד שתודיעני **למי זאת המטה**, אמר לו **לאשתו** של (טיטוס) **[טורנוסרופוס]**⁴ הרשע, על כל הטובה שעשתה עם ר' עקיבא כשהיה חבוש בבית האסורים. וכשיצאו מן המערה נסתם פיה, והודו ושבו למי שאמר והיה העולם. המעשה מעורר שאלה נוקבת, היתכן שבקבר ר' עקיבא יש מיטה ל"אשתו של טורנוסרופוס הרשע", ואין שם מיטה לרחל אשתו הידועה שמסרה עצמה על **לימוד התורה** של בעלה?!

מעשה זה, מצטרף לכאורה למעשה בר' **יהושע בן ר' עקיבא** שנטש בשנות הרעב את אשתו הנאמנה והמסורה שזנה ופרנסה ולימדה אותו תורה. אף כאן ר' **יהושע הגרסי** שומע מאליהו הנביא, שהמיטה הנוספת שבקבר ר' **עקיבא** אינה שמורה לכאורה ל"רחל" שהתמסרה ללימוד התורה של בעלה, אלא ל"אשת טורנוסרופוס הרשע" שהיתה מטיבה את תנאי המחיה של ר' עקיבא בהיותו בבית האסורים. בשני המעשים יש התעלמות מהאשה הראשונה שהתמסרה ללימוד התורה אולם המעשה במיטה ל"אשת טורנוסרופוס הרשע" מעורר שאלה חמורה יותר. משום שאין מדובר בהחלטה מרצון אנושי, אלא מהחלטה מרצון עליון, וכאן נשאלת שאלה נוקבת – וכי עניה זו לשוא שימרה?! מדוע לא שמורה שם מיטה גם לרחל אשת ר' עקיבא?! מה פשר המעשים הללו?

ספר יהושע

בספר קהלת (ט, ט) נאמר: "רָאָה חַיִּים עִם אִשָּׁה אֲשֶׁר אֶהְבֶּתְּ", ובמסכת קידושין מבואר, שבכתוב הזה תיתכנה שלוש אפשרויות: א. **אשה ממש**, ב. **תורה**, ג. **אומנות** ממנה מתפרנס האדם. במאמר הקודם "**ר' עקיבא וקברו שבקיסרי**" התבאר שהמשנה בסוף מסכת יבמות דנה ב"היתר נישואין" לאשה, ומשלבת רמזים לתורת ר' עקיבא ביחס ל"אשה סמלית", שהיא התעסוקה שאדם עוסק בה. והתבאר שה"כהנת" שמוזכרת שם במשנה מרמזת ל"תעסוקה גשמית" שמחפשת אדם מישראל ש"יתחתן" עמה. אך לדעת רבי עקיבא אין להקל בהיתר הנישואין של "תעסוקה גשמית", והוא מעדיף שגוי רשע "יתחתן" עמה. רבי עקיבא רמז במשנה שמבחינתו – התעסוקה הגשמית היא "אשתו" של טורנוסרופוס הרשע שהיה הנציב הרומאי בתקופתו. והתבאר ששורשי תורה זו מצויים בספר **יהושע** ובספר שופטים⁵. יסודות אלו מבארים את הקשיים שמצאנו במעשים דלעיל. בשני המעשים מופיע ממשך מסורת שנקרא "יהושע": ר' **יהושע בן ר' עקיבא**, ור' **יהושע** הגרסי שהוא **משמשו** של ר' **עקיבא**. קשר זה אינו מקרי והוא המפתח להבנת המעשים הללו.

במאמר הקודם התבאר, שהמעשה בקבורת רבי עקיבא ע"י יהושע הגרסי מרמז שבסופו של דבר רבי עקיבא קיבל את דעת חכמים שבמשנה ש"התעסוקה הגשמית" נחשבת ל"כהנת"; ורבי עקיבא עצמו הלך והתפרנס ממסחר במקום מרכזי בשוק של קיסרי. משמעות הדבר היא שרבי עקיבא "התחתן" עם "התעסוקה" הזו, והיינו שהוא התחתן עם "אשתו" של טורנוסרופוס הרשע. זו משמעות ה"טובה" שהיא עשתה עם רבי עקיבא ב"בית האסורים", וזו משמעות מה שמסופר במסכת נדרים (דף נ, ב) על העושר שהכניסה "אשתו של טורנוסרופוס" לרבי עקיבא. והתבאר שהבנה זו עונה על השאלה הזועקת, היתכן שבקבר רבי עקיבא שמורה מיטה ל"אשתו של טורנוסרופוס הרשע", ואין שם מיטה ל"רחל" אשתו הידועה שמסרה עצמה על **לימוד התורה** של בעלה. אלא שהאגדה מרמזת לנו שאם נעמיק היטב נבין שמדובר באותה "אשה סמלית". "רחל" מסמלת את השקפת מי ש"אין לו אלא תורה"⁶. אך אם מתבוננים היטב מבינים שגם בתוך "העמל הגשמי" מסתתרת "תורה", ומי שעוסק בעמל הגשמי עוסק ב"תורה" שחבויה שם. רבי עקיבא קרא לתורה הגנוזה הזו – "אשתו של טורנוסרופוס", אך בהתבוננות מעמיקה מתברר שזו בעצם "רחל" מדובר גם כן ב"תורה" אלא שהיא גנוזה שם⁷. זו משמעות מה שמסופר במסכת עבודה זרה (דף כ, א) ש"אשתו של טורנוסרופוס" "התגירה", וזו משמעות הבכיה של רבי עקיבא על "יופיה" שבלה ב"עפר".

ר' יהושע בן ר' עקיבא

המעשה בר' **יהושע בן ר' עקיבא** בא לחלוק על ההנחה שבסופו של דבר ר' עקיבא קיבל את השקפת **יהושע** וזקני דורו. מעשה זה מרמז, שאדרבא, יהושע קיבל את השקפת ר' עקיבא. יהושע הבין, ש"האשה הסמלית" האידיאלית שלו היא "תעסוקה תורנית", וזה אורח החיים שהוא בחר בו. ואכן, כל עוד היו שנות שבע והשפע היה מצוי, אנשים תמכו ביד נדיבה ב"עוסקי תורה". ו"התעסוקה התורנית" זנה ופירנסה אותו. המעשה עצמו מרמז שמדובר ב"אשה סמלית" שכן מבואר שם שהיא היתה "מלמדת תורה". דבר זה אינו מסתבר כפשוטו, ולשון זו מרמזת לנו שהתורה עצמה לימדה אותו את צפונותיה. דבר זה מתבאר במעשה הנוסף שבו מסופר על ליל הנישואין שלהם, שבו "היה הספר פתוח והיתה מגלה לו אותו מתחילתו לסופו ומסופו לתחילתו". משמעות הדבר היא שר' יהושע זכה שהתורה שהוא עמל בה היתה מגלה לו את צפונותיה. בסוגיה בברכות שהובאה לעיל הובאה דעת ר' חנינא שהכתוב "עַל זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל חָסִיד אֱלֵיךְ לְעַתְּ מִצְאֵי נֹאמֵר עַל אִשָּׁה. אולם כמבואר שם, ר' נתן סבור שהכתוב הזה נאמר על **תורה**. ולשיטתו, החסיד מתפלל שהתורה שהוא יעסוק בה תהא תורה שתאיר את עיניו ותתגלה אליו בקלות, ושלא יתיישר קשות בהבנתה. ר' עקיבא סבור גם הוא כר' נתן. ואת השאלה שהיו שואלים בארץ ישראל את מי שנשא "אשה" ממש, היה שואל ר' עקיבא את מי שהחל לעמול בסוגיה חדשה בתורה. מבחינתו ה"תורה" היא ה"אשה הסמלית" ויש להתייחס לכך בהתאם.

שנות הרעב...

כאשר הגיעו שנות רעב, ר' יהושע בן ר' עקיבא לא יכל לעמול עוד ב"תורה" (=אשתו), ולכן הוא נפרד ממנה. ר' יהושע נאלץ אז לעמול לפרנסתו, לכאורה ניתן לומר שהוא "נשא" אז "לאשה סמלית" את "התעסוקה הגשמית". אולם בתור בן של ר' עקיבא הוא לא מכיר בנישואין כאלו. "התעסוקה הגשמית" היא "אשתו" של "טורנוסרופוס הרשע" שהיה הנציב הרומאי באותה התקופה, ולפי תורת ר' עקיבא ה"נישואים" שלה לאדם מישראל אינם תקפים. לפיכך, יהושע נפרד אז מ"אשתו" שהיא ה"תורה", אך אין הגדרה למצב החדש שהוא נגרר אליו.

בסכום המאמר נמצאנו למדים שהמעשים בר' **יהושע בן ר' עקיבא** ובר' **יהושע** הגרסי ובקבר ר' עקיבא שמצויה שם מיטה נוספת רק ל"אשת טורנוסרופוס הרשע", הם מעשיים סמליים שממשיכים את תורת ר' עקיבא. מדובר במחלוקת עתיקה מימי **יהושע בן נון** ועתניאל בשאלה מהי "האשה הסמלית" הראויה לאדם מישראל⁸. השם **יהושע** הוא שם

בעל משמעות סמלית, ומעשים אלו חלוקים בשאלה, מי קיבל לבסוף את שיטת החולקים, האם ר' עקיבא (ממשיך דרכו של עתניאל) קיבל את שיטת יהושע וחכמי דורו, או שמא יהושע קיבל לבסוף את שיטת ר' עקיבא.

- 1 בבא בתרא דף כא, א; מכילתא דר' ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ח ד"ה ר' אוי; ספרי זוטא, טו, לח; ספרי דברים עקב, מו ד"ה (יט) ולמדתם; ועוד.
- 2 מדרש תנחומא כי תשא, כח; שם לו; שם לו.
- 3 עיין בהערות להלן במשמעות המספר "שלוש" שבמעשה זה.
- 4 כך הגירסה באוצר המדרשים (אייזנשטיין, עשרה הרוגי מלכות, עמוד 447)
- 5 תורה זו מרומזת בפרשיית נישואי עכסה בת כלב לעתניאל, שמסופרת הן בספר יהושע והן בספר שופטים, והיא התבארה במאמר "הלוי שאהב לאכול". ומבואר שם שהמספר "שלוש" מופיע בפרשיית פילגש-בגבעה כסמל לחיבור לגשמיות, ועיין בהערות לעיל.
- 6 כך מרומז בתורה וכפי שהתבאר במאמר "מדוע השונמית לא בקשה בן", ואף בתו של רבי עקיבא שנישאה לבן עזאי ושלחה אותו ללמוד תורה מכונה בשם "רחל" - "רחילא בתר רחילא אזלא" (כתובות דף סג, א).
- 7 רעיון זה מרומז גם בתרגום יונתן (שמות ב, כא) שמספר שמה הושלך ל"בור" למשך עשר שנים ו"צפורה" היתה "מפרנסת" אותו בסתר. במאמר "הבור שמה הושלך לתוכו" התבאר שמדובר ב"בית אסורים" סמלי, ו"צפורה" מסמלת את ה"תורה" שגנוזה בתוך העמל הגשמי. ומה שמספר תרגום יונתן על משה רבנו מספרת האגדה על רבי עקיבא.
- 8 זו המשמעות המרומזת במעשים נוספים ברי' יהושע הגרסי, או באחיו של ר' יהושע הגרסי, ובעשהיית נאריך בכך במאמרים הבאים.

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ג)

Quito, Ecuador

קיטו, אקוודור

טבת תשנ"ג

איסור "החזרת פניו ריקם" בעני גוי

שאלה

האם הדין שנאמר לגבי צדקה בסיי רמט, שאסור להשיב עני ריקם, וחייבים לתת לו ולו משהו, נאמר גם לגבי עני נכרי?

תשובה

החובה (וההיתר) לתת צדקה לעני נכרי הוא מפני "דרכי שלום"¹, ואין בגדר זה כדי לכלול את האיסור "להחזיר את העני ששאל - ריקם"². אבל במקום שיש לחוש לאיבה, יתן.

¹ רמ"א יו"ד סי' רנא סעיף א, ע"פ הגמ' גיטין סא, ע"א.

² עיין מה שכתב מהר"י קורקוס על הרמב"ם הל' מתנות עניים (פ"ז ה"ז), דדברים שחיוכם משום דרכי שלום, אם יצויר דמצי לאשתמוטי ואין איבה - אינו מחויב. ומקופל בזה שכל איסורי התורה, וקל וחומר איסורי דרבנן דוגמת זה שחידש הרמב"ם (דלא להחזיר העני ששאל ריקם), לא נאמרו, אף לא מדרבנן, כלפי עני נכרי.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

יצא לאור! שו"ת במראה הבזק, חלק שמיני.

תשובות לשאלות מרבני הגולה. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכי דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי הוהפך את התורה ל"תורת חיים".

